

Põlva maakonna koolivõrgu analüüs ja lähtekohad selle arendamiseks

Tiina Annus
Priit Laanoja
Kristel Vaher

2010

Sisukord

Saateks	3
Sissejuhatus.....	6
Põlva maakond	7
1.1. Põlva maakonna potentsiaal – sünnid ja õpilaste arvu muutus.	7
1.2. Õpiränne	9
1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes.....	11
1.4. Kas Põlva on tõmbekeskus?	13
1.5. Mis muutuks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli	13
1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud	16
1.7. Õpetajate koormus	19
1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arvud Põlva maakonna üldhariduskoolides.....	22
2. Põlvamaa koolivõrgu prognoos	24
3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine	31
4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel.....	33
Lisa 1. Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arvu muutus maakonniti 2008-2023.....	36
Lisa 2. Põlvamaa õpilaste kooliränne,	37

Saateks

Lähiaastatel väheneb oluliselt kogu Eestis gümnaasiumiõpilaste arv: võrreldes käesoleva õppeaastaga lõpetab 2011. aastal põhikooli ja jõuab gümnaasiumiikka 27 protsenti, 2014. aastal 35 protsenti ja 2017. aastal 34 protsenti vähem noori. Paratamatult peab vähenema ka gümnaasiumiõpilaste võimaldavate koolide arv ning seisame valiku ees: kas iga omavalitsus toimetab otsuseid tehes oma äranägemise järgi või lepime üle riigi kokku kindlates põhimõtetes, mida koolivõrgu korrastamisel järgida. Kui riik ei võtaks algatust ja selle protsessi suunamist enda peale, toimuks protsess spontaanselt ning võiks tekitada põhikooliõpilaste maalt linna liikumise laine. Eesti koolihariduse aluseks peab aga jääma tugev põhikool, mis on kõigile hästi kättesaadav.

Haridus- ja Teadusministeerium peab oma kohuseks pakkuda välja ühised põhimõtted ja kriteeriumid, mida omavalitsused saaksid koolivõrgu korrastamisel aluseks võtta. Teisalt on ministeeriumil võimalik pakkuda maakondadele võimalikult head statistilist teavet kaalukate otsuste langetamisel. Oleme Viljandi maakonna palvel teinud maakonna kohta ülevaate, kus on üksikasjalikult näidatud õpilaste arvu muutused kooliastmete kaupa, nende liikumine (õpiränne) koolide ja tömbekeskuste vahel ning selle alusel prognoositud koolide ja õpetajate vajadus 4 erineva mudeli järgi, olenevalt sellest, millised koolitüübid peaksid jääma. Pärast Viljandimaa ülevaate koostamist sai selgeks, et analoogilised ülevaated tuleb koostada kõigi maakondade koolivõrkude kohta, et diskussiooni algatamiseks oleks võrreldav andmestik. Kogu info saab valmides avalikuks Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel.

Järgnevas analüüsis ja ettepanekutes on arvestatud olemasolevaid koole Põlva maakonnas, praegust rahvastiku tihedust, õpilaste rännet valdade ja koolide vahel ning õpilaste arvu prognoosi. Arvutused on tehtud **päevase õppe** kohta, ilma hariduslike erivajadustega laste koolideta.

Kõige määravam on üldine õppurite arvu vähenemise tendents. Üldhariduse täistsükkel kestab üldjuhul 12 aastat, mis omakorda võimaldab Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika andmestiku jagada erinevaid kooliastmeid iseloomustavatesse sünnikohortidesse ning neid omavahel võrrelda. Võrreldes sünnikohorte 1989-1995 (1.-6. klassi eeldatav õpilaskond 2002), 1995-2001 (1.-6. klassi eeldatav õpilaskond 2008) ja 2001-2007 (1.-6. klassi eeldatav õpilaskond 2014) selgub, et võimalik algklassides õppivate õpilaste arv on viimase kuue aastaga vähenenud 47%. Võrreldes 2008. aasta tasemega väheneb algklassides õppivate õpilaste arv veel 8% võrra.

Sama, Eesti Statistikaameti poolt avaldatava rahvastikustatistika põhjal on võimalik hinnata ka 3. kooliastme (ISCED II) ja gümnaasiumiastme (ISCED III) võimaliku sihtgrupi suurust ja muutust ajas. Põlva maakonna gümnaasiumivõrgu tuleviku seisukohalt peab arvestama tõsiasjaga, et võrreldes käesoleva õppeaastaga jõuab 2011. aastal gümnaasiumiikka 15 protsenti, 2014. aastal 31 protsenti ja 2017. aastal 43 protsenti vähem noori. **Eestis kokku väheneb gümnaasiumiealiste eagrupi moodustavate õpilaste arv vastavatel aastatel 2008/2009 õppeaastaga võrreldes vastavalt 28, 37 ja 38 protsendi võrra.** (tabel lisas 1)

Rahvastikustatistika põhjal arvutatavad muutused ei hõlma klassikursuse kordajaid või välismaale siirdujaid (alates 2006. aastast on I klassi õppima asunute arv 4-5% väiksem kui sünnistatistika ja Rahvastikuregistri andmete alusel prognoositud), samuti riigisisest ja omavalitsustevahelist rännet – see on üksnes sünnistatistikal põhinev arvestus ja TEGELIK õpilaste arvu vähenemine võib olla mõnevõrra erinev rahvastikustatistika põhjal tehtavatest järeldustest.

Eestis on nii üldharidussüsteemi arengukava kaudu, rahastamispõhimõtete väljatöötamise alusena kui ka mitmetel foorumitel kokku lepitud järgmistes koolivõrgu põhimõtetes:

- 1) algklasside õpilastele peab kool olema võimalikult kodu lähedal,

- 2) Eesti koolisüsteem põhineb tugeval põhikoolil. Korralik põhiharidus peab olema kättesaadav kõigile, olenemata elukohast. Sellest ideest lähtuvalt peaks igas keskmise suurusega omavalitsuses olema vähemalt üks kaasaegse õpikeskkonnaga põhikool,
- 3) gümnaasiumiaste peab olema sellise õpilaste arvuga¹, mis tagab õpetamise kvaliteedi, kvalifitseeritud õpetajate olemasolu ja õpilaste valiku õppeainete süvendatud õppeks.

Toodud põhimõtted on aluseks ka kriteeriumidele, mida on arvestatud kõigi juba koostatud maakondlike ülevaadete puhul ja mida arvestatakse ka Põlva maakonna puhul õpilaste arvu ja klassikomplektide arvu määratlemisel eri kooliastmes ning alg- ja põhikoolide ning gümnaasiumide võrgu modelleerimisel.

Eri koolitüüpidega käsitletakse 3 või 6 klassiga algkooli (A3, A6); põhikooli (PK) ja gümnaasiumi (G3), kus on 10.-12. klassid. Eranditena, milles riigi tasandil kokku lepitakse, käsitletakse kooli, kus on 1.-12. klass (G12) või 7.-12. klass (PrG).

Esitatud variandid ja koolitüüpide arvud ei pea silmas konkreetseid koole konkreetsetes omavalitsustes, vaid tulenevad kriteeriumidest ning puudutavad maakonda tervikuna.

Kavandatavad ümberkorraldused eeldavad kohalike omavalitsuste koostööd ning ka ühist vastutust, et iga omavalitsuse kõigil noortel oleks võimalik omandada korralik põhiharidus ja soovi korral kvaliteetne III taseme haridus.

Asudes koolivõrku optimeerima, peavad aga kõigil kaasatud osapooltel (nii keskvõimul kui ka kohalikul võimul) olema põhjused samad. Ainult sellisel juhul on võimalik kogu süsteemi terviklikult vaadelda ja leida seatud eesmärgist ja põhjustest tulenev parim lahendus.

Koolivõrgu optimeerimine puudutab ebamugavalt paljusid inimesi.

- Kõige esimesena mõjutab ümberkorraldus paljusid õpilasi ja nende vanemaid, kes peavad vajadusel ümberkorraldustest tulenevalt muutma oma elukorraldust, et lapsed jõuaksid kooli ja harjuksid uue kollektiiviga.
- Teiseks avaldab koolivõrgu optimeerimine küllalt suurt mõju õpetajate töökohtade olemasolule ja nende töökohtade asukohale. Sellest tulenevalt on võimalik, et ümberkorralduste kavandajad leiavad ägedaid muudatuste vastaseid, kes teevad kõik, et senine harjumuspärane olukord säiliks. Tõenäoliselt on need inimesed, kes mõistavad küll ümberkorralduste vajalikkust üldiselt, kuid ei soovi, et see puudutaks nende peret või seda kooli, kus õpivad nende lapsed või töötavad nad ise.

On oluline, et koolivõrgu optimeerimise eesmärgi ja tulemusi selgitataks väga konkreetsetelt erinevatele asjast huvitatud osapooltele (lapsevanemad, koolipere, kogukonna liikmed). Selgitusi peavad toetama hariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse paranemist, süsteemi tõhususe, ökonoomsuse ja turvalisuse paremaks muutumist kirjeldavad indikaatorid.

Kindlasti peab ümberkorralduste plaan sisaldama ümberkorralduste käigus tööd kaotavate õpetajate karjääriga seotud lahendusi. See plaan peab sisaldama kava vabanevatele õpetajatele vajaliku täiendusõppe korraldamiseks, täpse ülevaate vajaliku kvalifikatsioonita õpetajatest, kelle kvalifikatsiooni on võimalik vastavusse viia enne muudatuste elluviimist ning valikukriteeriume uute õpetajate palkamiseks. Ainult nii on võimalik kavandada kõigi õpetajate edasist karjääri ning kiiresti leida vajaliku kvalifikatsiooniga uusi õpetajaid.

Õpilaste seisukohalt on olulised kõik küsimused, mis on seotud kooli jõudmise ajaga. Koolitranspordi paindlik organiseerimine peab tagama, et õpilased ei kulutaks asjatult aega transporti oodates.

¹ Reeglina vähemalt 3 paralleeli

Olukorras, kus laste arv väheneb, on koolivõrgu optimeerimisel vaja enam koostööd naaberomavalitsuste vahel piisava suurusega kooli säilitamiseks ja õppe kvaliteedi tagamiseks. Koolivõrgu ümberkorraldamise initsiaatoril peab olema ülevaade, keda ja kuidas kaasata koostöösse ümberkorralduste plaanimisel ning kuidas üheskoos kõigi huvitatud osapooltega vajadusi rahuldav koolikorraldus piirkonnas saavutada. Selle juures võib alati kavatsustest informeerida ka neid naabreid, keda plaanitavad muudatused otseselt ei puuduta. Koostöö ja informeerimise väga hea ja läbimõeldud korraldamine loob eeldused ümberkorraldustega kaasnevateks muutusteks õpilase/lapsevanema poolt langetatavates otsustes.

Lahendusi ei tule aga leida ainult inimestele, vaid ka vabanevate ruumide ja hoonete edasise kasutuse plaan peab olema varakult koostatud. Sellise plaani koostamisel on tõenäoliselt kogukonna abi ideede genereerimisel vabanevatele ruumidele parima kasutuse leidmiseks hädavajalik.

Kokkuvõttes on kõige olulisemad ikkagi need tegevused, mille tulemusena jagatakse informatsiooni toimuva kohta ja kaasatakse ümberkorralduste kavandamisse kohaliku omavalitsuse ametnikud ja koolide direktorid, õpetajad, õpilased ning lapsevanemad. Otsustusprotsessi saab kiirendada, kui kõigil osapooltel on piisavalt teadmist muudatuste põhjuste ja kavandatud positiivsete muutuste kohta.

Sissejuhatus

Järgnevalt antakse ülevaade Põlva maakonna üldhariduskoolide õpilaskonnast päevases õppevormis, pöörates erilist tähelepanu õpirände. Õpirännet käsitletakse kui olukorda, kus õpilased asuvad sunnitult – vastava astme õppeasutus puudub koduvallas – või vabatahtlikult – kool valitakse väljaspool koduvalda sellest hoolimata, et oma vallas on vajalikul kooliastmel õppimisvõimalus olemas – õppima teise omavalitsuse kooli. Õpirände analüüs osundab kahele probleemile:

elanike registrite andmetes ei ole alati fikseeritud tegelik elukoht;

mitte alati ei rahulda õpi- ja valikuvõimalused elukohajärgses koolis kõiki lapsevanemaid.

Õpirände analüüsiks kasutatavad andmed hõlmavad nii omavalitsuste vahelise arvlemise seiskohast olulist õpilaste paiknemist ja liikumist rahvastikuregistri järgsete elukohaandmete järgi, aga ka koolide poolt EHISesse kantud andmeid õpilase väidetava tegeliku elukoha kohta. Analüüsis kasutatakse võimalusel rahvastikuregistri andmestikku. Samal ajal peab silmas pidama, et ka rahvastikuregistri andmed ei pruugi olla lõpuni tõesed – moel või teisel erineb Põlva maakonna õpilaste tegelik ja rahvastikuregistri järgne elukoht keskmiselt 8 % juhtudest.

2005. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud uuringus „Üldhariduskoolide võrgu korraldamine“² käsitleti nii õpirände kui ka hariduse kvaliteedi probleeme. Tehti katse modelleerida prognoositava õpilaste arvu ja seadusest tulenevate kitsenduse alusel hüpoteetiline üleriigiline koolivõrk (vajalik koolide arv eri asustustiheduse korral) 2014./15. õppeaastaks. Kasutades samu, modelleerimise aluseks olevaid kriteeriume, oli võimalik võrrelda koolide hüpoteetilist arvu lähteaastal prognoositavaga. Arvutuste tulemused osundasid selgelt koolide arvu võimalikule vähenemisele

Käesolevas töös korraldati modelleerimisülesannet, täpsustades kriteeriume uue rahastamismudeli alusel ning valides sihtaastaks õppeaasta 2012/13. Põlva maakonna soove arvestades analüüsitakse maakonna õpilaste rännet omavalitsuste vahel detailselt, näidates ka valikuid kohustusliku hariduse omandamise järel.

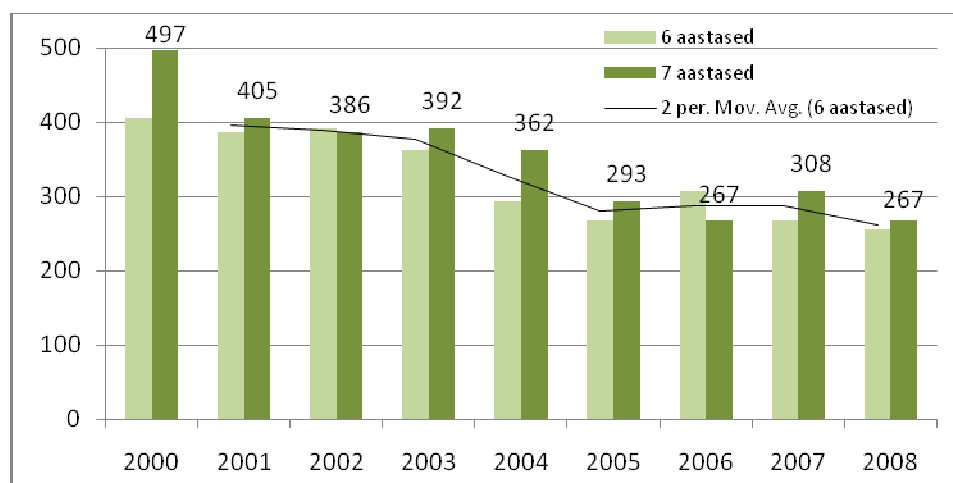
Koolivõrgu optimeerimisel jälgitavate indikaatorite valikul on arvesse võetud Haridus- ja Teadusministeeriumis moodustatud ekspertrühma ettepanekuid.

² Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Tallinn, aprill 2005

Põlva maakond

1.1. Põlva maakonna potentsiaal – sündid ja õpilaste arvu muutus.

Kõige lähemas tulevikus mõjutab 1. klassi astujate arvu maakonnas elavate 6- ja 7-aastaste laste arv (joonis 1). 6-aastaste laste arvu järsult kahanev trend aastani 2005 ning sellele järgnenud stabiilne periood 2007-2008 tähendab seda, et võrreldes 2000. aastaga oli 2008. aasta 1. jaanuaril selles vanuses lapsi maakonnas 149 võrra vähem. Võrdluseks - 2008/2009 õppeaastal õppis Ahja vallas kokku 136 õpilast.

Joonis 1. Põlvamaa 6- ja 7-aastaste laste arv 1. jaanuaril

allikas Statistikaamet

Sündide arv on Põlva maakonnas alates 2001. aastast olnud vahemikus 264st kuni 305ni 2008. aastal. Elussündide senine arv ei anna ka tulevikuks lootust kooliikka jõudvate laste arvu jõulisest kasvuks. Elussündide aastane muutus ei ole viimastel aastatel kasvuks pöördunud, kuigi aastal 2008 sündis Põlva maakonnas esmakordselt pärast 2002. aastat enam kui 300 last. 2009. aasta esialgse, seni osalise statistika põhjal saame oletada, et ka viimase aasta sündide arv jääb viimaste aastate sündidega samale tasemele.

Tabel 1.

Elussünnid Põlvamaal 2001-2008.

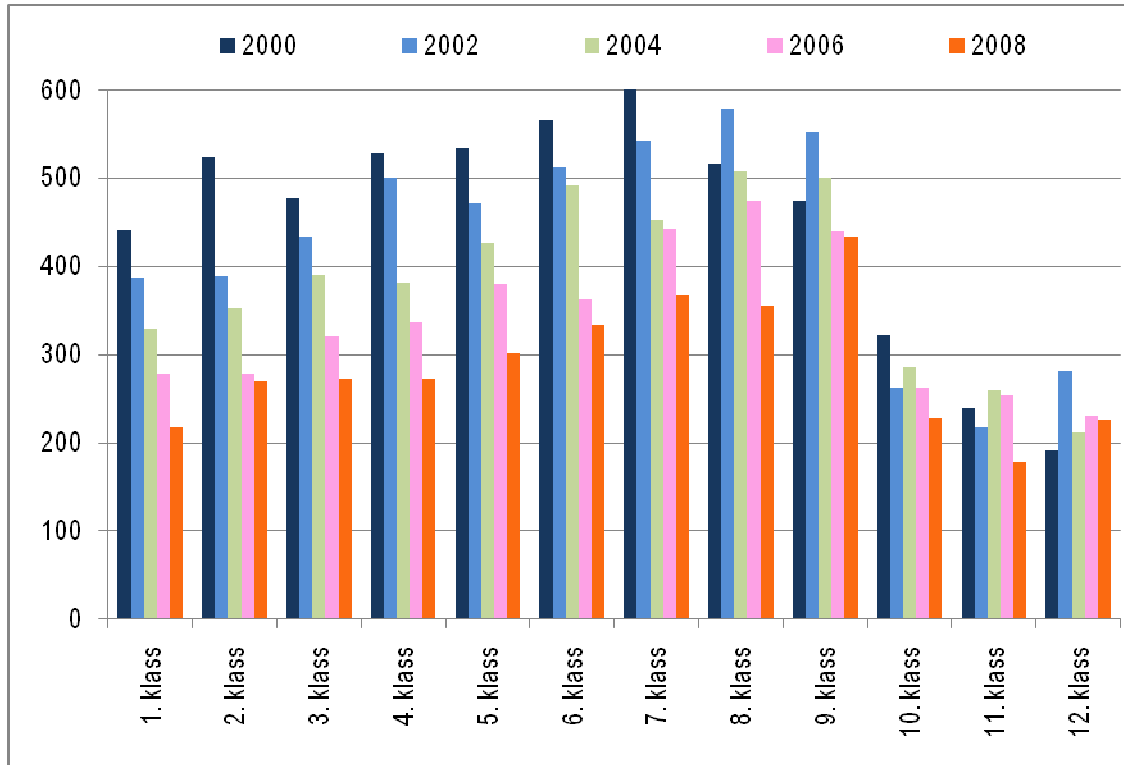
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Põlva maakond	264	310	296	283	299	293	281	305

allikas: Statistikaamet

Õpilaste arvu vähenemine toob kõigepealt kaasa keskmise klassi täituvuse languse, klassikomplektide arvu vähenemise (ka liitklasside tekke), millele omakorda järgneb õpetajate ametikohtade vähenemine. Õpetajate ametikohtade arvu kahanemine on aga kiirem kui õpetajate arvu kahanemine, mis tähendab osakoormusega õpetajate arvu kasvu ja/või kvalifikatsioonile mittevastavate õpetajate arvu suurenemist. Tegelikult tähendab see sageli, et üks ja seesama õpetaja on koormuse huvides sunnitud õpetama ka ainet, milleks tal ainealane ettevalmistus puudub.

Joonisel 2 on toodud Põlva maakonna õpilaste arvu muutus klassiti, mis kinnitab veelkord, et koolivõrgu koosseisu kahanemine on kestnud juba viimased kümme aastat. Põlva maakonna koolivõrgus on perioodil 1999-2008 toimunud järgmised muutused: aastal 2000 lõpetasid tegevuse Vanaküla, Taevaskoja ja Matsuri algkoolid, Põlva Roosi Kool kujundati ümber põhikooliks ja Rasina

Põhikool algkooliks; 2001. aastal suleti Leevaku Algkool, Vana-Koiola Põhikool kujundati ümber algkooliks ning Räpina Põhikool liideti Räpina Ühisgümnaasiumiga; 2002. aastal kujundati Leevi Põhikool algkooliks; 2004. aastal suleti Leevi Internaatkool (riigikool) ja Peri Põhikool, 2005. aastal suleti Rasina Algkool ning Põlgaste Põhikool kujundati ümber algkooliks; 2006. aastal lõpetasid tegevuse Saatse põhikool, Maaritsa Algkool ja Leevi Algkool. Seniste muutuste keskmises on olnud alg- ja põhikoolide võrk ja gümnaasiumiastmes on ainsaks taasiseseisvumise jooksul toimunud muutuseks Põlva Põhikooli kujundamine Põlva Keskkooliks 1995. aastal.

Joonis 2. Põlva maakonna õpilased üldhariduse päevaõppes klassiti aastatel 2000 – 2008.
allikas Statistikaamet, EHIS

1.2. Õpiränne

Õpirändena käsitatakse rahvastikuregistris selgelt määratletud elukohaga õpilaste õppimist elukohajärgsest omavalitsusest erinevas omavalitsuses. Andmed nende õpilaste kohta, kelle elukoha kohta esitatud andmed rahvastikuregistris ja EHIS³es erinevad või on puudulikud, esitatakse tabelite all eraldi ning need täiendavad õpirände tegelikku võimalikku mahtu.

Õpilased, kelle kohta puuduvad nii rahvastikuregistri kui ka tegeliku elukoha andmed, on käesolevast ülevaatest kõrvaldatud. Samuti ei käsitle ülevaade Põlva Roosi Koolis (hariduslike erivajadustega laste kool) õppivate õpilaste rännet, kus õpirände põhjused erinevad tavakoolide vahelise õpirände põhjustest.

Mitme kooliga omavalitsustes (Põlva linn, Kanepi, Laheda, Mooste, Põlva, Räpina ja Valgjärve vallad) ei vaadelda omavalitsuse sees toimuvat koolide teeninduspiirkondade vahelist või kattuvate teeninduspiirkondade osades toimuvat õpilaste liikumist.

Lisaks Põlva maakonna omavalitsustes ja Põlva maakonnas tervikuna toimuvale õpirändele on esitatud õpirände maht vastavas kooliastmes ka Eesti lõikes.

Tabel 2.

Õpiränne Põlva maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 1. kooliaste 2007./2008. õppeaastal.

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Ahja vald	39		40	0%
Kanepi vald	52	3	51	6%
Kõlleste vald	16	1	16	6%
Laheda vald	29	8	34	28%
Mikitamäe vald	18	3	16	17%
Mooste vald	42	2	41	5%
Orava vald	26		29	0%
Põlva linn	182	24	193	13%
Põlva vald	135	29	138	21%
Räpina vald	131	6	127	5%
Valgjärve vald	36	4	41	11%
Vastse-Kuuste vald	32	1	32	3%
Veriora vald	43	4	41	9%
Värska vald	31		30	0%
Põlva maakond	812	85	829	10%
Eesti kokku	35 244	2 458	35 577	7%

* 2015 õpilast erinevate elukohtadega, sh Põlva maakond 68

* 333 – andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Tabelites 2 - 5 on veerus "Õpilaste arv RR järgi" vastava omavalitsuse rahvastikuregistrisse kantud vastavas kooliastmes õppivate õpilaste arv. Veerus "tegelik õpilaste arv" on näidatud õpilaste tegelik arv omavalitsuse kooli(de) vastavas kooliastmes. Kui tegelik õpilaste arv on võrdne elanike registrisse kantud õpilaste arvuga, on rändesaldo vastavas kooliastmes tasakaalus; kui tegelik õpilaste arv on

³ Eesti hariduse infosüsteem

rahvastikuregistrisse kantud õpilaste arvust suurem, on rändesaldo positiivne. Nagu sissejuhatuses öeldud ei kajastu siinkohal nende õpilaste andmed, kelle rahvastikuregistrijärgne aadress erineb kooli poolt sisestatud tegeliku elukoha andmestikust.

Põlva maakonnas tervikuna on rändesaldo tasakaalus – 1. kooliastmes õppis väljaspool Põlva maakonda 11 EHISe elukoha andmestiku kaudu Põlva maakonnaga seotud õpilast, teistest maakondadest pärit õpilasi õppis Põlva maakonnas seevastu 10.

Tabel 3.

Õpiränne Põlva maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 2. kooliaste 2007./2008. õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Ahja vald	36		38	0%
Kanepi vald	81	8	79	10%
Kõlleste vald	35	1	33	3%
Laheda vald	50	13	52	26%
Mikitamäe vald	24	1	23	4%
Mooste vald	48	1	51	2%
Orava vald	27	1	29	4%
Põlva linn	210	20	298	10%
Põlva vald	135	90	59	67%
Räpina vald	179	7	174	4%
Valgjärve vald	51	9	45	18%
Vastse-Kuuste vald	47	2	44	4%
Veriora vald	50	8	47	16%
Värska vald	46	1	46	2%
Põlva maakond	1 019	162	1 018	16%
Eesti kokku	36 683	3 299	37 088	9%

* 2456 õpilast erinevate elukohtadega, sh Põlva maakond 54

* 405 - andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

2. kooliastmel õppis teistest maakondadest pärit õpilasi Põlva maakonnas 10, Põlva maakonnast siirdus teistesse maakondadesse õppima 15 õpilast.

1. ja 2. kooliastmes (vt tabelid 2. ja 3.) on õpirändes osalevate õpilaste osakaal Põlva maakonnas kõrgem Eesti keskmisest näitajast. Samas selgitab õpirändes osalevate õpilaste arvu kasvu teises kooliastmes Põlva valla koolivõrk, kus valla maapiirkondade munitsipaalkoolides korraldatakse õpet 1.-4. klassini, misjärel õpilased liiguvad valdavas enamuses õppima Põlva linna.

Tabel 4.

Õpiränne Põlva maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 3. kooliaste 2007./2008. õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Ahja vald	42	2	43	5%
Kanepi vald	113	11	108	10%
Kõlleste vald	31	1	28	3%
Laheda vald	64	17	55	27%

Mikitamäe vald	35	6	32	17%
Mooste vald	65	6	87	9%
Orava vald	32	2	35	6%
Põlva linn	253	21	399	8%
Põlva vald	157	131	16	83%
Räpina vald	231	11	227	5%
Valgjärve vald	59	10	44	17%
Vastse-Kuuste vald	49	3	49	6%
Veriora vald	71	12	65	17%
Värska vald	62	2	56	3%
Põlva maakond	1 264	235	1 244	19%
Eesti kokku	44 008	5 229	44 451	12%

* 2825 õpilast erinevate elukohtadega, sh Põlva maakond 71

* 443 - andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Põlva maakonnast siirdus teistesse maakondadesse õppima 27 3. kooliastme õpilast, teistest maakondadest tuli Põlva maakonda õppima 11 õpilast.

Lisaks Põlva vallale, ületab 1.-3. kooliastmeni õpirände osakaal 15% piiri Laheda, Valgjärve ja Veriora vallas, mis tähendab, et iga kuues neis omavalitsustes elav õpilane ei õpi elukohajärgse omavalitsuse koolis.

1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes

Erinevalt põhihariduse tasemel toimuvast õpirändest⁴ mõjutab kogu Eestis rännet gümnaasiumiastmes omavalitsuste väga erinev positsioon – 104 omavalitsuses on gümnaasiumiaste olemas, 123 omavalitsuses puudub. Seega on otstarbekas vaadelda rännet gümnaasiumiastmes ka nende omavalitsuste lõikes eraldi – gümnaasiumiastmetega omavalitsuste vahel toimuva õpirände ajendiks võib olla õpilase õppesuuna valik või ootused kooli õppe kvaliteedile.

Tabel 5.

Õpiränne Põlva maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, gümnaasium 2007./2008. õppeaastal.

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Ahja vald	29	11	27	38%
Kanepi vald	60	9	71	15%
Põlva linn	197	22	402	11%
Räpina vald	148	31	125	21%
Värska vald	47	8	48	17%
Kõlleste vald	24	24	0	100%
Laheda vald	32	29	0	91%

⁴ Eesti 5-s omavalitsuses kool puudub, lisaks on 6 omavalitsuses, sh Põlva maakonnas Põlva vallas, munitsipaalkoolides avatud ainult algkooliastmed

Mikitamäe vald	16	15	0	94%
Mooste vald	34	32	0	94%
Orava vald	19	18	0	95%
Põlva vald	130	118	0	91%
Valgjärve vald	49	48	0	98%
Vastse-Kuuste vald	26	22	0	85%
Veriora vald	48	43	0	90%
Põlva maakond	859	430	673	50%
Eesti kokku	33 353	8 243	33 515	25%
Ränne gümnaasiumiga omavalitsuste vahel Põlva maakonnas	481	81	673	17%
Ränne gümnaasiumiga omavalitsuste vahel Eestis	28265	3586	33353	13%

1802 õpilast erinevate elukohtadega, sh Põlva maakond 56

162 - andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Põlva maakonnas on gümnaasiumiastmega omavalitsuste vahelise õpirände osakaal sisuliselt võrdne riigi keskmise gümnaasiumiastmega kooli pidavate omavalitsuste vahelise õpirändega. Samas on õpirände osakaal kokku peaaegu 2 korda kõrgem (kokku 50%) Eesti keskmisest näitajast.

Maakonnasisese rände kõrval on Põlva maakonnas väga olulisel kohal maakonnast välja suunduv õpiränne. Teistest maakondadest Põlva maakonda õppima asunud õpilaste kõrval – neid on 14 – õpib väljaspool Põlva maakonda asuvates gümnaasiumides 170 Põlva maakonnas elavat õpilast. Sisuliselt õpib väljaspool maakonda ühe gümnaasiumi jagu õpilasi, kusjuures 70% neist (119) omakorda Tartu maakonnas.

Kui siiani on õpirände käsitlemine olnud lähetajaomavalitsuse keskne, siis gümnaasiumiastmes tuleks õpirännet hinnata ka vastuvõtva omavalitsuse poolt ehk vaadata kooliti, milliste koolide gümnaasiumiastmetel õpib teistes omavalitsustes elavaid õpilasi ja kui suure osakaalu nad vastava kooli gümnaasistidest moodustavad (vt tabel 6). Allpool toodud tabelis esitatakse andmed Põlva maakonna gümnaasiumides õppivate õpilaste kohta vastavalt sellele, kas nende elukohajärgses omavalitsuses on gümnaasiumaste avatud või mitte, kaasates sealjuures ka väljaspool Põlva maakonda elavate, kuid Põlva maakonnas õppivate õpilaste andmed.

Tabel 6.

Põlva maakonna gümnaasiumid, õpilaste arv gümnaasiumiastmes, gümnaasiumiga omavalitsustest vastu võetud gümnaasistide arv, gümnaasiumita omavalitsustest vastuvõetud gümnaasistide arv. 2007./2008. õppeaasta.

Õppeasutus, kus õpib	Õpilaste arv kokku	Õpib elukohajärgne KOV	Teisest gümnaasiumiga KOV-st	Teisest gümnaasiumita KOV-st	Rände osakaal gümnaasiumiga omavalitsustest
Fr. Tuglase nim Ahja Keskool	27	18	1	8	4%
Kanepi Gümnaasium	71	46	3	22	4%
Põlva Keskool	128	45	5	78	4%
Põlva Ühisgümnaasium	274	121	13	140	5%
Räpina Ühisgümnaasium	125	105	2	18	2%
Värskla Gümnaasium	48	38	2	8	4%

Põlva maakond	673	373	26	274	4%
---------------	-----	-----	----	-----	----

Põlva maakonnas on maakonnakeskuse roll teistest gümnaasiumiastmega omavalitsustest pärit õpilaste teenindamisel suhteliselt marginaalne, sarnanedes pigem Valga või Jõgeva maakonnakeskuste koolide vastavatele näitajatele. Ka neis maakondades on maakonna gümnaasiumiastmega omavalitsuste vaheline õpiränne pigem juhuslik (kuni 5%) erinevalt näiteks Võru või Tartu maakonnast, kus maakonnakeskuse gümnaasiumide õpilaskonnast enam kui 10% õpilastest elab mõnes teises oma maakonna gümnaasiumiastmega kooli pidavas omavalitsuses.

1.4. Kas Põlva on tõmbekeskus?

Põlva linnas tegutseb kaks üldhariduslikku tavakooli ja üks kool hariduslike erivajadustega õpilastele. Käesolevas analüüsis hariduslike erivajadustega õpilaste kooli (Roosi Kool) õpilastega seotud andmeid ei vaadelda.

Põlva linna 2 täistsükli kooli, Põlva Ühisgümnaasium ja Põlva Keskkool, on põhihariduse tasemel maakonna oluliseks tõmbekeskuseks mitte üksnes Põlva valla, vaid Põlva Ühisgümnaasiumis ka teiste omavalitsuste õpilastele. Teistest omavalitsustest pärit õpilastest rõhuva enamuse (78% sisserände mahust) moodustavad Põlva Ühisgümnaasiumis küll Põlva vallas (põhjus kirjeldatud eespool) elavad õpilased, kuid oluline on ka Veriora ja Laheda valdadest pärit õpilaste osakaal. Kui teistest omavalitsustest tulevad õpilased moodustavad 31% Põlva Ühisgümnaasiumi õpilaste koguarvust, siis ilma Põlva vallast siseneva õpirändeta oleks vastav näitaja 10%.

Kui valdavalt loetakse õpirände põhjuseks lapsevanemate eelistust panna oma laps kooli, kus oleks võimalik omandada üldhariduse täistsükkel, siis nii mõnede maakonnakeskuste (Viljandi, Tartu, Võru, Kuressaare) näitel võib väita, et lisaks eelnimetatud põhjusele võib õpirändel olla ka teisi, näiteks ajaloost, tööhõivest ja sotsiaalsest infrastruktuurist tulenevaid põhjusi, mida peaks täiendavalt uurima.

Tabel 7.

Põlva linna koolidesse sisenev õpiränne kooliti põhihariduse tasemel. 2007./2008. õppeaasta üldhariduse päevane õppevorm.

Õppeasutus, kus õpib	õpilaste arv kokku	sisserändavad õpilased	sisserände osakaal
Põlva Keskkool	287	51	17,8%
Põlva Ühisgümnaasium	603	227	37,6%
Kokku	890	278	31,2%

1.5. Mis muutuks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli

Juhul, kui omavalitsuste vahel ei toimuks õpirännet, muutuks klassikomplektide arv põhihariduse tasemel omavalitsuste lõikes tunduvalt (arvestusega, et klassikomplekti keskmine täituvus püsiks 2007/2008 õppeaasta tasemel). Ühtede omavalitsuste koolides klassikomplekti täituvus või arv suureneks, teistes omakorda väheneks. Tabelites 8 ja 9 kirjeldatakse koolivõrgu võimalikku olukorda õpirände toimumiseta kahe stsenaariumi alusel. Esimesel juhul arvestatakse võimalusega, et õpirände tulemusena klassikomplektide keskmine täituvus ei muutuks. Teisel juhul moodustuks nõ hüpoteetiline vajalike klassikomplektide arv klassi täituvuse maksimaalse lubatud piirnormi (24 õpilast klassis) alusel ühe lisatingimusega – hõrealadel (st vähem kui 8 inimest km² kohta⁵) oleks klassi täituvuspiiriks 18 õpilast klassis.

⁵ Vaata tabel 20, lk 25

Mõlemad variandid on äärmuslikud, hinnates väikese õpilaste arvu ja suure õpirändega omavalitsustes esimesel juhul võimalikku klassikomplektide arvu tugevalt üle, teisel juhul aga väikese õpilaste arvu ja väikese õpirände osakaaluga omavalitsustes tugevalt alla. Samal ajal on mõlema variandi läbikaalumise oluline, sest aitab mõista olemasoleva koolivõrgu sisemist efektiivsust ja selles peituvaid ressursse.

Tabelist 8 ilmneb rände mõju Põlva maakonna koolivõrgule: juhul, kui kõik õpilased õpiks elukohajärgses koolis ja klassikomplekti keskmine täituvus püsiks senisel tasemel, suureneks klassikomplektide arv kokku 12 komplekti võrra. Muutused oleks kõige suuremad Põlva linnas ja Põlva vallas.

Põlva valla Johannese Kooli 3. kooliastme klassikomplekti keskmine täituvus oli 2007/2008. õppeaastal 8 õpilast klassis. Juhul, kui Põlva vald avaks munitsipaalkoolides õppe 3. kooliastmes samasuguse klassikomplekti keskmise täituvuse juures, suureneks klassikomplektide arv valla 3. kooliastmes 10 korda, 2lt 20ni! Teises kooliastmes moodustuks olemasoleva 4 klassikomplekti asemel aga 9 klassikomplekti. Samal ajal väheneks klassikomplektide arv Põlva linnas 2. kooliastmes 4 ja 3. kooliastmes 6 klassikomplekti võrra. Teistes omavalitsustes õpirände mõjude kõrvaldamisel klassikomplektide arv oluliselt ei muutuks – üksnes Valgjärve vallas lisanduks 2 klassikomplekti ja Mooste vallas väheneks klassikomplektide arv 2 võrra. Põlva valla ja linna näitel on selge, et ainult sellisel kujul on omavalitsuste koolivõrgu võrdlemine ebapiisav, sest klassikomplektide tegelik keskmine täituvus omavalitsuste lõikes erineb kooliastmeti oluliselt. Reaalselt õpirände mõjude kõrvaldamisel klassikomplektide arv enamikul juhtudel ei muutuks, vaid tõuseks klassikomplekti keskmine täituvus (või väheneks liitklasside moodustamise vajadus).

Põhikooli ulatuses on keskmine klassikomplekti täituvus alla 10 õpilase (so kriitiline piir haridustoetuse eraldamisel) Kõlleste ja Mikitamäe vallas, lisaks ei ületa klassikomplekti täituvus mõnes kooliastmes 10 õpilase piiri Ahja, Laheda, Mooste ja Orava valdade munitsipaalkoolides. Maakonna keskmisest klassikomplekti täituvusest (14,8 õpilast) kõrgem on klassikomplekti täituvus Põlva linnas ning Kanepi, Räpina, Veriora ja Värskas valdades.

Tabel 8.

Klassikomplektide hüpoteetiline arv kooliastmeti, kui rännet poleks ja keskmine klassi täituvus püsiks 2007./2008. õppeaasta tasemel.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	kokku võimalik	kokku tegelik	muutus
Ahja vald	3	4	3	10	10	0
Kanepi vald	5	4	4	13	13	0
Kõlleste vald	3	3	3	9	9	0
Laheda vald	3	6	5	14	14	0
Mikitamäe vald	2	2	3	7	7	0
Mooste vald	5	5	4	14	16	-2
Orava vald	3	3	3	9	9	0
Põlva linn	11	10	11	32	43	-11
Põlva vald	11	9	20	40	17	23
Räpina vald	10	10	11	31	31	0
Valgjärve vald	4	5	5	14	12	2
Vastse-Kuuste vald	3	3	3	9	9	0
Veriora vald	4	3	3	10	10	0
Värskas vald	3	3	3	9	9	0
Põlva maakond	70	70	81	221	209	12

Tabel 9. annab võrreldes tabeliga 8 Põlva maakonna õppeasutuste olukorrast teistsuguse pildi, kuna võrdleb kõiki omavalitsusi sarnastel alustel, **asetades klassi täituvuse ülemise piiri kas 24 või hõrealade puhul 18⁶ õpilasele klassis**. Statistikaameti 2008. aasta 1. jaanuari seisuga olid Põlva maakonna hõreasustusega omavalitsused Kõlleste, Orava, Veriora ja Värskas vallad). Antud juhul on hüpoteetiliselt klassikomplekte moodustatud kooliastmete, mitte klasside lõikes (mis tooks kaasa vajaliku klassikomplektide arvu suurenemise) ja ei lähtuta tegelikust koolide arvust. Selgub, et enamikus omavalitsustest klassikomplektide arv väheneks. Kuna klassi keskmine täituvus põhikooliklassides on omavalitsuste lõikes enamasti madalam, sageli aga oluliselt madalam sätestatud kriteeriumist, väheneks klassikomplektide arv Põlva maakonnas kokku 56 komplekti võrra (27,0%), kusjuures ainsana suureneks klassikomplektide arv, sedagi pigem hüpoteetiliselt, Põlva vallas.

Tabel 9.

Klassikomplektide võimalik arv ilma rändeta maksimaalse klassi täituvuse juures, arvestades omavalitsuse asustustihedust 2007./2008. õppeaastal.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	kokku võimalik	kokku tegelik	muutus
Ahja vald	2	2	2	6	10	-4
Kanepi vald	3	4	5	12	13	-1
Kõlleste vald*	1	2	2	5	9	-4
Laheda vald	2	3	3	8	14	-6
Mikitamäe vald	1	1	2	4	7	-3
Mooste vald	2	2	3	7	16	-9
Orava vald*	2	2	2	6	9	-3
Põlva linn	8	9	11	28	43	-15
Põlva vald	6	6	7	19	17	2
Räpina vald	6	8	10	24	31	-7
Valgjärve vald	2	3	3	8	12	-4
Vastse-Kuuste vald	2	2	3	7	9	-2
Veriora vald*	3	3	4	10	10	0
Värskas vald*	2	3	4	9	9	0
Põlva maakond	42	50	61	153	209	-56

* omavalitsused asustustihedusega <8 in/km²,

Tegeliku ja võimaliku klassikomplektide arvu erinevus kokku illustreerib lisaks õpirände mõjule üksikomavalitsuse koolivõrgule ka kohalike omavalitsuste eelarvetest põhihariduse subsideerimise mahtu ehk seda, kui palju osaleb maksumaksja kodulähedaste koolide võrgu tingimusteta ülalpidamises.

Eraldi tuleb õpirände mõjude hindamisel jälgida Põlva linna koolide klassikomplektide arvu muutust 1. ja 2. kooliastmes. Õpirände mõjude kõrvaldamisel väheneks Põlva linna koolides klassikomplektide arv esmapilgul oluliselt. 1. kooliastmes väheneks klassikomplektide arv kuni 4 võrra, 2. kooliastmes

⁶ riik tagab vähemalt sellise õpilaste arvu korral klassi finantseerimise mahus, mis tagab rühmatundide läbiviimise

kuni 5 komplekti võrra. Lähemal vaatlusel selgub, et sellise klassikomplektide arvu muutuseks tuleks Põlva vallal, kust pärineb enamus Põlvasse sisenevast õpirändest, muuta olulisel määral nii munitsipaalkoolide võrku kui koolide korraldus ning erakool Johannese Kool Rosmal peaks tõstma olulisel määral algklasside klassikomplektide täituvust. Tegelikult õpirände mõjude kõrvaldamine Põlva linna klassikomplektide arvu maakonna reaalse koolivõrgu korralduse tingimustes praktiliselt ei muudaks.

Tabel 10.

Rände mõju Põlva linna koolivõrgule, põhiharidus, 2007./2008.õppeaastal.

Kooliaste	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku
Klassikomplektide arv tegelik	12	14	17	43
Komplektide arv keskmise täituvuse püsides, rändeta	11	10	11	32
Komplektide võimalik arv rändeta max kl täituvuse püsides	8	9	11	28

1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud

Põhikooli järgse rändena käsitleme järgnevas osas nii 9-klassiliste/"puhaste" põhikoolide lõpetajaid (kelle jaoks valiku langetamine on edasiõppimise eeldus) kui ka kõiki neid 12-klassilistes koolides põhikooli lõpetanud õpilasi, kes otsustavad hariduse omandamist jätkata kutseharidussüsteemis või mõne teise kooli gümnaasiumiastmes. Kui õpilane jätkas üldhariduse omandamist samas koolis, kus ta lõpetas põhikooli on tegemist „kodukooliga”.

EHISe andmed võimaldavad analüüsida aastatel 2006 - 2008 Põlva maakonna koolides päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste edasiõppimist. Kui eelnevates peatükkides käsitleti õpirändena elukoha ja kooli asukoha vahelist erinevust, siis põhihariduse omandamise järgsete valikute langetamisel toimub uus ränne.

Siin ei võrrelda mitte õpilase elukoha andmeid õppeasutuse asukoha andmetega (sama, erinev), vaid seda, milliseid valikuid õpilased põhihariduse omandamisele järgneval õppeaastal langetavad. Allpool käsitatakse rändena seda, kui lõpetatud õppeasutus ja õppeasutus järgmisel õppeaastal on erinevad. Rändeks ei loeta õpingute mittejätkamist. Samuti ei vaadelda nende õpilaste andmeid, kes jätkasid üldhariduse omandamist õhtuses/kaugõppe õppevormis või jätkasid õpinguid paralleelselt kutse- ja üldhariduses.

Kuna põhihariduse omandamise järgseteks valikuteks on nii üldkeskhariduse omandamine gümnaasiumis kui ka siirdumine kutseõppesse, vaadeldakse järgnevalt mõlemaid valikuid kõrvuti.

Pärast põhihariduse omandamist jätkab kodukoolis, st koolis, kus õpilane omandas põhihariduse keskmiselt 57% Põlva maakonna põhikoolilõpetajatest (tabel 12). Oluline on siinjuures märkida, et õppeasutuse vahetamine on vältimatu neil juhtudel, kus lõpetatakse põhikooli tüüpi õppeasutus või kui sõltumata lõpetatava õppeasutuse tüübist langetatakse põhihariduse omandamise järel valik kutseharidussüsteemis kutsehariduse või kutsekeskhariduse omandamise kasuks.

Tabel 11.

Aastatel 2006-2008 Põlva maakonnas üldhariduse päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste hariduskäik järgmisel õppeaastal.

KOV	Ei jätka	Kutseharidus kokku	Üldharidus kokku	Kodukoolis jätkavate õpilaste arv	Lõpetajate arv kokku
Ahja vald	2	12	27	17	41
Kanepi vald	4	13	77	73	94
Kõlleste vald	3	13	18		34
Laheda vald	9	27	14		50
Mikitamäe vald	7	6	14		27
Mooste vald	12	27	37		76
Orava vald	2	12	18		32
Põlva linn	22	80	335	251	437
Põlva vald	2	5	8		15
Räpina vald	18	60	148	104	226
Valgjärve vald	2	20	35		57
Vastse-Kuuste vald		32	25		57
Veriora vald	3	19	46		68
Värskas vald	1	16	43	37	60
Põlva maakond	87	342	845	482	1 274

Tabel 12.

Gümnaasiumiastmega koolides põhihariduse omandanud õpilaste ränne Põlva maakonnas aastatel 2006-2008, üld- ja kutseharidus.

KOV	jätkamine järgmisel õppeaastal				
	kodukool	sama omavalitsus	sama maakond	teine maakond	ei jätka
Ahja vald	17		1	21	2
Kanepi vald	73			17	4
Põlva linn	251	48	8	108	22
Räpina vald	104	21	3	71	15
Värskas vald	37		1	20	
Põlva maakond	482	69	13	237	43
KOV	jätkamine järgmisel õppeaastal				
	kodukool	sama omavalitsus	sama maakond	teine maakond	ei jätka
Ahja vald	41%	0%	2%	51%	5%
Kanepi vald	78%	0%	0%	18%	4%
Põlva linn	57%	11%	2%	25%	5%
Räpina vald	49%	10%	1%	33%	7%
Värskas vald	64%	0%	2%	34%	0%
Põlva maakond	57%	8%	2%	28%	5%

Põhihariduse omandamisele järgneval üldkeskhariduse taseme õpingute jätkamisel on üldreeglik see, et õpiränne mõjutab enim keskmisest paremate ja keskmisest madalamate lõputunnistuse

hinnetega õpilasi ning paremate õpitulemustega õpilaste ränne on suunatud keskustesse, mis ei pruugi asuda maakonnas. Tabelites ei esitata, kuid statistikast võib tuua välja asjaolu, et väljaspool Põlva maakonda gümnaasiumis õppima asunud õpilaste keskmine hinne on omakorda seotud õppeasutuse asukoha või kindlate koolidega. Tartusse või Nõo Reaalgümnaasiumisse õppima asuvate õpilaste keskmine hinne on enamasti kõrgem, kui näiteks maakonda ümbritsevate omavalitsuste koolides jätkavate õpilaste keskmistest hinnetest.

Kujuneb välja omamoodi hierarhia - riigigümnaasiumid või kõrge mainega munitsipaalgümnaasiumid tõmbavad kõrgete õpitulemustega õpilasi üle riigi; maakonnakeskuse munitsipaalgümnaasiumidesse asuvad enamasti õppima maakonna võimekamad; ülejäänud gümnaasiumide parimate õpitulemustega õpilased tulevad oma lõpetajate kõrval pigem gümnaasiumita omavalitsustest. Kõige kehvema põhikooli lõputunnistuse keskmise hindegaga õpilased aga tulevad pigem teistest gümnaasiumiga omavalitsustest, sh maakonnakeskusest.

Sellise hierarhia tekkimine mõjutab õppe kvaliteeti, kuna gümnaasiumiharidust **peavad asuma koos omandama** nii need, kellele see oli loomulik valik (gümnaasiumita omavalitsustest loomulikke rändekanaleid pidi) võimete realiseerimiseks, paratamatus (kodukool ja alternatiivide mittekasutamine või siis sobivate põhihariduse järgsete kutseõppe õppekavade puudumine) kui ka asendustegevust otsivad noored (valinud gümnaasiumi, kuhu vastu võeti, mitte kooli, mille valikut võimed eeldanuks).

Põlva maakonna eripäraks on kindlasti asjaolu, et maakonnakeskus ei ole teiste omavalitsuste, sh gümnaasiumita omavalitsuste põhikooli lõpetajatele valdav esimene valik. Nagu näitas õpilaste elukohaandmete analüüs ning kinnitavad edasiõppimist käsitlevad andmed, ületab üksnes Laheda, Mooste ja Veriora vallast Põlvasse õppimaasunud õpilaste arv väljaspool maakonda õpinguid jätkanud õpilaste arvu (tabel 13.). Põhikoolijärgselt üldkeskharidust omandama asunud õpilastest 26% asus õppima väljaspool Põlva maakonda.

Tabel 13.

Aastatel 2006 - 2008 Põlva maakonnas põhikooli järgselt jätkanud õpilaste liikumine.

KOV	Uue kooli asukoht							Kokku kutseharidus
	Ahja vald	Kanepi vald	Põlva linn	Räpina vald	Värskas vald	Tartu maakonnas	Teised maakonnad	
Ahja vald	17					9	1	27
Kanepi vald		73				4		77
Kõlleste vald		1	6			11		18
Laheda vald		1	7			1	5	14
Mikitamäe vald			2	7	1	3	1	14
Mooste vald			27			10		37
Orava vald			2	1	3		12	18
Põlva linn	1		299		1	24	10	335
Põlva vald			2			4	2	8
Räpina vald			4	107	1	34	2	148
Valgjärve vald		6				19	10	35
Vastse-Kuuste vald			12			11	2	25
Veriora vald			33	3		6	4	46
Värskas vald					37	5	1	43
Põlva maakond	18	81	394	118	43	141	50	845

Põhihariduse omandanud õpilaste jätkamine tavakoolide gümnaasiumiastmes ei ole omavalitsuste vahel ühtlane ka lõputunnistuse keskmiste hinnete võrdluses.

Tabelites 13 ja 14 on näha, kui palju põhikooli lõpetajatest jätkab õpinguid gümnaasiumiastmes oma maakonnas ja millised on nende õpilaste põhikooli keskmised lõpuhinded.

Tabel 14.

Aastatel 2006 - 2008 Põlva maakonnas põhikooli järgselt jätkanud õpilaste liikumine põhikooli lõputunnistuse keskmise hinde alusel (vähemalt 2 õpilast).

KOV	Uue kooli asukoht								Keskmine hinne, kutseharidus
	Ahja vald	Kanepi vald	Põlva linn	Räpina vald	Värskas vald	Tartu maakonnas	Teised maakonnad	Keskmine hinne, üldharidus	
Ahja vald	4,17					4,49		4,25	3,56
Kanepi vald		4,02				4,14		4,03	3,20
Kõlleste vald			4,50			4,61		4,56	3,50
Laheda vald			4,40				4,46	4,37	3,67
Mikitamäe vald			4,25	4,73		4,90		4,74	3,65
Mooste vald			4,24			4,70		4,36	3,70
Orava vald			3,88		4,08		4,51	4,39	3,91
Põlva linn			4,10			4,74	4,08	4,14	3,40
Põlva vald			4,56			4,50	4,31	4,47	3,65
Räpina vald			4,23	4,36		4,65	4,28	4,41	3,50
Valgjärve vald		4,13				4,63	4,48	4,50	3,66
Vastse-Kuuste vald			3,98			4,53	3,47	4,18	3,63
Veriora vald			4,18	4,63		4,96	4,44	4,33	3,54
Värskas vald					4,17	4,51		4,23	3,35
Põlva maakond	4,15	4,02	4,13	4,39	4,15	4,64	4,34	4,25	3,53

1.7. Õpetajate koormus

Eri kooliastmete olemasolu koolis mõjutab õpetajate töökoormuse jaotumist erinevate kooliastmete klasside vahel. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 37 järgi töötavad koolis klassiõpetajad ja aineõpetajad. Klassiõpetajad õpetavad 1. ja 2. kooliastmes põhiliselt kõiki õppeaineid, samal ajal aineõpetaja võib õpetada õppeaineid vastavalt oma kvalifikatsioonile ka 1. ja 2. kooliastmes.

Kvalifikatsiooninõuete määruses (<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13082084>) täpsustatakse PGS vastavat sõnastust veelgi, määratledes põhikooli ühe või mitme aine õpetaja kvalifikatsiooninõuete kõrval ka gümnaasiumi ühe või kahe aine õpetaja kvalifikatsiooninõuded.

Sarnaselt koolivõrguga, kus erinevad koolitüübid konkureerivad 1.-6. klassi õpilaste osas, valitseb konkurents ka õiguse eest 1.-6. klassi õpetada. Õpetajate ettevalmistamisele, värbamisele ja töö planeerimisele on kooli tüübist sõltuvalt erinevad ootused ja võimalused. Reeglina suureneb alates teisest kooliastmest õppe läbiviimisega seotud õpetajate arv oluliselt.

Tabel 15.

Kõige levinuma kooli suurusega, **1 ja 2 paralleeliga tavakoolide arv**, keskmine õpilaste arv kooliastmes⁷ Eestis kokku (2007./2008.)

Kooli tüüp	algkool	põhikool	keskkool või gümnaasium
Koolide arv	79	215	123
Keskmine õpilaste arv 1. kooliastmes	23	33	69
Keskmine õpilaste arv 2. kooliastmes	21	35	75
Keskmine õpilaste arv 3. kooliastmes		44	96
Keskmine õpilaste arv gümnaasiumiastmes			92

Üheks gümnaasiumiastme hoidmise põhjuseks tuuakse sageli vajadus säilitada aineõpetajate töökoormus. Kuna aga gümnaasiumiastmega koolides on valdavalt 1-2 paralleeli, tagatakse gümnaasiumi aineõpetajatele vajalik töökoormus põhikooli 3. kooliastmes ja algklassides õpetamise arvelt.

Võrreldes õpetajate arvu kooliastmetes ja kooli tüüpide lõikes, selgub, et esimese kooliastmega võrreldes on teises kooliastmes õpilaste õpetamisega seotud 14% rohkem õpetajaid algkoolides, 81% rohkem õpetajaid põhikoolides ning 93% rohkem õpetajaid gümnaasiumiga koolides. Samal ajal on võrreldes 2. kooliastmega kolmandas kooliastmes õppe läbiviimisega seotud 3% enam õpetajaid põhikoolides ja 19 % enam õpetajaid gümnaasiumiastmega koolides.

Keskmiselt 1 ja 2 paralleeliga gümnaasiumides on 2. kooliastmes õpetavaid õpetajaid üle 2 korra rohkem kui 1. kooliastmes, ületades sama keskmise paralleelklasside arvuga põhikoolide vastavat näitajat 26% võrra.

2007/2008. õppeaastal koostati HTM analüüsitalituses 41 Eesti üldhariduskooli (18 keskkooli või gümnaasiumi, 18 põhikooli, 5 algkooli) tunnijaotusplaanide alusel tunniressursi kasutamise ülevaade. Vaadeldi riiklikus õppekavas kooliastmeti kirjeldatud kohustuslike ainete ja valikainete õpetamiseks määratud õppetundide mahu jaotust klassiti ja aineti. Selle tulemusena tekkis ülevaade koolide poolt tegelikult rakendatud strateegiatest õppeainete õpetamise korraldamisel ja ainetundide jaotusest. Kuna enimlevinud valikute fikseerimiseks kasutati moodi (enimesinenud tundide arv klassiti vastavas aines), võib tundide arv tervikuna erineda põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses sätestatud suurimast lubatud nädalakooormusest õpilase kohta.

Samas, arvestades õpetaja ametikohale kehtestatud õppe- ja kasvatustöö tundide arvu piirmääradega (põhikoolis 18-24, gümnaasiumis 18-22 õppetundi nädalas) saab tulemuste põhjal hinnata aineõpetajale täiskoormuse tagamiseks vajalike paralleelklasside arvu või hinnata mitme õppeaine õpetajate ettevalmistuse vajadust ja võimalikke ainete kombinatsioone eeldusel, et osade õppeainete õpetamiseks moodustatakse õpperühmad (tabel 15A).

Täiendava infona on tabelis esitatud kooliastme keskel algava aineõpetuse maht, mis tõenäoliselt lisandub aineõpetaja töömahule järgnevates kooliastmetes.

⁷ Arvutuslik paralleelklasside arv koolis. Ülesumardus kooliastme õpilaste arvu ja klassikomplekti täituvuse ülemise piirnormi jagatisest.

Tabel 15A

Enimlevinud ainetundide mahu jaotusest tulenev õpetaja ametikohtade arvu vajadus 1 paralleelklassi korral eri koolitüüpides.

Õppeaine	Ainetundide arv				Ametikohtade arv 1 paralleelklassi korral koormusnormil 21		
	2. kooliaste (kooliastme kestel lisanduvad õppeained)	Põhikooli 3. aste: 7.- 9. klass kokku	Gümnaasiumiaste 10.-12. klass kokku	Gümnaasium progümnaasiumi astmega (7.-12. klass)	Põhikooli 3. aste: 7.- 9. klass kokku	Gümnaasiumiaste 10.-12. klass kokku	Gümnaasium progümnaasiumi astmega (7.-12. klass)
Eesti keel ja kirjandus		13	15	28	0,62	0,71	1,33
A-võõrkeel		18	24	42	0,86	1,14	2,00
B-võõrkeel	8	18	12	30	0,86	0,57	1,43
Matemaatika		15	12	27	0,71	0,57	1,29
Geograafia		6	3	9	0,29	0,14	0,43
Bioloogia/loodusõpetus		8	4	12	0,38	0,19	0,57
Inimeseõpetus	2	1	0	1	0,05	0,00	0,05
Ajalugu/ühiskonnaõpetus	5	8	10	18	0,38	0,48	0,86
Keemia		4	4	8	0,19	0,19	0,38
Füüsika		4	6	10	0,19	0,29	0,48
Muusika		3	3	6	0,14	0,14	0,29
Kunst		3	3	6	0,14	0,14	0,29
Tööõpetus		12	0	12	0,57	0,00	0,57
Kehaline kasvatus		6	6	12	0,29	0,29	0,57
muud valikained		2	7	9	0,10	0,33	0,43

Tabelite 15 ja 15a võrdlemisel selgub, et enamikes koolides peab suuremas osas õppeainetes õpetaja olema täiskoormuse saamiseks valmis õpetama erinevaid õppeaineid. Sõltumata kooli tüübist on selge, et enamikus Eesti koolidest on täna tööl mitut õppeainet õpetavad õpetajad ja kitsalt ühe või kahe aine õpetaja on pigem erand, kui reegel.

1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arvud Põlva maakonna üldhariduskoolides

2007. aastal oli Põlva maakonna omavalitsuste koolide keskmisena ühe õpetaja kohta 6,7 õpilast ühe õpetaja kohta ja 9,0 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta. Vastavad näitajad on oluliselt madalamad Eesti keskmisest näitajast (vastavalt 9,2 ja 12,6)⁸.

Tabelitest selgub, et reeglina on iga eraldiseisva kooliastme puhul õpilaste arv selles kooliastmes õpetavate õpetajate kohta (sõltumata koormusest) tunduvalt madalam. Põhjuseid, miks näitajad just sellisteks kujunevad on kaks. Esmalt mõjutab õpilaste arvu õpetaja kohta omavalitsuse koolivõrgu koosseis. Teiseks iseloomustab antud näitaja valdavalt põhikooli klassidega gümnaasiumides valdavalt olukorda, kus võimalusel kaasatakse aineõpetajatele erialane koormus esimesel võimalusel, so vastava aine olemasolul vastava kooliastme tunniarvust plaanis.

Tabelites 16 ja 17 on kasutatud üldhariduskoolide tegevusnäitajates kasutatavaid koolipõhiseid andmeid ning mitme õppeasutusega omavalitsuse puhul näidatakse omavalitsuse õppeasutuste keskmist. Andmete tõlgendamisega peab siinkohal olema ettevaatlik, sest statistika põhjal ei saa otsustada, kas mitmes koolis ja erinevates kooliastmes osakoormustega õpetamine on õpetaja ja koolijuhide teadlikult langetatud valikud või ajutine lahendus.

Tabel 16.

Õpilaste arv vastavas kooliastmes õpetavate õpetajate arvu kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Põlva maakonnas

KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasium	Keskmine
Ahja vald	6,7	2,5	3,1	2,7	7,8
Kanepi vald	3,5	2,9	7,2	4,2	7,6
Kõlleste vald	2,7	3,0	2,3		5,9
Laheda vald	3,3	2,8	3,7		5,3
Mikitamäe vald	2,7	1,8	2,4		4,9
Mooste vald	4,3	2,8	4,3		6,9
Orava vald	3,2	1,9	2,9		5,2
Põlva linn	10,2	5,2	5,2	5,8	10,9
Põlva vald	4,8	4,9	1,3		6,2
Räpina vald	4,5	2,8	4,1	4,2	6,2
Valgjärve vald	3,7	3,4	1,9		4,8
Vastse-Kuuste vald	4,0	3,1	3,3		6,3
Veriora vald	4,1	3,4	4,1		8,1
Värskä vald	3,8	2,9	3,5	3,4	7,5
Põlva maakond	4,5	3,3	3,6	4,3	6,7

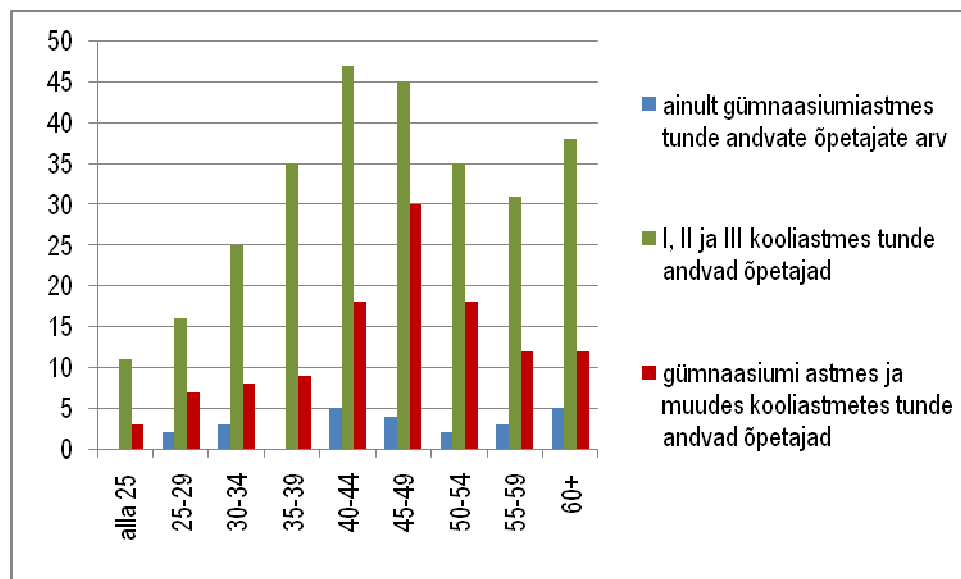
⁸ Näitaja „Õpilaste arv õpetaja kohta” on kooliastmeti saadud järgmisel viisil. Õpilaste arv vastavas kooliastmes on jagatud kõigi sellel kooliastmel õppetööd läbi viivate õpetajate arvuga sõltumata sellest, kui suur on vastavas kooliastmes ühe või teise õpetaja tegelik töökoormus. Omavalitsuselt saadakse vastavad näitajad koolide keskmise alusel. Mida rohkem on tegutsevaid kooliaste ja erinevaid õpetajaid vastavates koolides õppetööga seotud, seda madalamaks kujuneb vastav suhtarv. See näitaja üksi ei iseloomusta piisavalt koolivõrgu efektiivsust.

Tabel 17.

Õpilaste arv vastavas kooliastme õpetaja ametikoha kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Põlva maakonnas

KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasium	Keskmine
Ahja vald	14,9	11,0	7,6	9,4	10,1
Kanepi vald	8,5	10,2	17,6	12,7	9,9
Kõlleste vald	6,4	10,3	6,0		7,4
Laheda vald	6,8	6,8	8,0		7,0
Mikitamäe vald	8,7	6,1	7,1		7,0
Mooste vald	8,2	7,4	10,4		8,9
Orava vald	8,7	7,5	8,4		8,2
Põlva linn	13,8	11,9	11,9	11,6	11,7
Põlva vald	7,3	11,4	3,5		7,8
Räpina vald	8,8	9,4	10,4	10,3	7,9
Valgjärve vald	12,4	21,1	6,4		9,1
Vastse-Kuuste vald	7,8	11,7	8,9		9,3
Veriora vald	10,3	9,8	11,9		10,7
Värskla vald	9,1	12,0	11,8	8,9	10,4
Põlva maakond	9,3	10,7	9,4	10,8	8,8

Põlvamaal töötavad peaaegu pooled (49,8%) õpetajatest ainult põhikooli klassidega. Õpetajatest, kes töötavad kõigi kooliastmete õpilastega on enamus vanuses 40-54 aastat. Ainult gümnaasiumiastme õpilastega töötavate õpetajate arv on väga väike ja moodustab ainult põhikooli õpilastega töötavatest õpetajatest 8,5%.,

Joonis 3 Põlvamaa õpetajate vanusjaotus vastavalt kooliastmetele

allikas: EHS

2. Põlvamaa koolivõrgu prognoos

2012./2013. õppeaasta prognoosi eeldused:

Koolivõrgu prognoosimisel lähtume järgnevast:

Üldhariduse koolivõrku modelleeritakse lähtuvalt (a) teada olevast tavakooli õpilaste arvust 2007/08. õppeaastal ja (b) nende eeldatavast arvust 2012/13. õppeaastal järgmistel eeldustel:

- õpilaste arv 1.-5. klassis = sündide arv aastatel 2001-2005 x 95%;
- õpilaste arv 6.- 9. klassis = õpilaste arv 1.- 4. klassis 2007/08 Õa;
- õpilaste arv 10.- 12. klassis = õpilaste arv 5.- 7. klassis 2007/08 Õa x 60%.

Tabel 18.

Kriteeriumid modelleerimiseks (PRAXISe koolivõrgu-uuringu kriteeriume on täpsustatud 2008. a käivitunud rahastamismudeli kriteeriumidega).

	min õpilaste arv	max paralleelklasside arv		
		asustustihedus, in/km ²		
		<8	8-500	>500
I kooliaste	18	1	2	3
II kooliaste	18	1	2	3
III kooliaste	60*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G12, PrG)	126*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G3)	252**	-	-	5
* st vähemalt 2 paralleeli, ** st vähemalt 4 paralleeli				
kooli tüüp	min õpilaste arv	max õpilaste arv		
		asustustihedus, in/km ²		
		<8	8-500	>500
A3	18	72	144	216
A6	36	144	288	432
PK	96	288	432	648
G12	222	504	648	972
G3	252	-	-	540
PrG	186	-	360	540

Kollasega on tabelis 18 tähistatud lähteandmete erinevused võrreldes PRAXISe uuringuga.

Järgmiste kombinatsioonide erinevus tuleneb eelkõige sellest, milliseid koolitüüpe tahetakse moodustada. Arvestades aga kooliastmete kattuvust täna kehtivate erinevate koolitüüpide korral

(vaata tabel 19, millest näeme, et esimese kolme klassi õpilastel on vastava kooli olemasolu korral võimalus valida 4 erineva koolitüübi vahel) ja asustustihedusest tulenevaid erisusi, võib ette tulla piirkondi, kus mitte kattuvate astmetega koolide moodustamine osutub mitte ainult võimatuks vaid ka ebaefektiivseks ja halvendaks hariduse kättesaadavust. **Seetõttu on koolivõrgu võimalikes arvutuslikes variantides olemas ka koolid, kus on 1.-12. klass, või koolid, kus on koos gümnaasium ja progümnaasium.** Koolivõrgu modelleerimist on kõikide kombinatsioonide puhul alustatud alati gümnaasiumiastmest ning liigutud sealt järjest madalamate kooliastmete poole.

Tabel 19

Koolitüübid neile vastavate klasside ja kooliastmetega

Kooli tüübid	Klassid												Kooliastmed*			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4
algkool (A3)																
algkool (A6)																
põhikool (PK)																
põhikooliga gümnaasium (G12)																
gümnaasium (G3)																
progümnaasiumiga gümnaasium (PrG)																

* Siin ja edaspidi on 4. kooliaste ja gümnaasiumiaste käsitletud sünonüümideks

Koolitüüpide moodustamise järjekord ja kombinatsioonid

- **Variant A⁹:** G12 → PK → A6 → A3.
- **Variant B:** G12 (<8 ja 8-500 in/km²) ja G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- **Variant C:** G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- **Variant D:** G12 (<8 in/km²) ja PrG (8-500 in/km² ja >500 in/km²) → PK → A6 → A3.

Kuna koolitüüpide moodustamisel lähtutakse ka asustustihedusest, siis on tabelis 20 toodud Põlvamaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi. Suures enamikus maakonna omavalitsustest on asustustihedus 8 – 500 inimest ruutkilomeetril.

Tabel 20.

Põlvamaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi

Asustustihedus in/km ²	Omavalitsused (koos vallasisese linnaga)	% omavalitsustest
<8	Orava, Kõlleste, Veriora ja Värska vallad	28,6%
8-500	Ahja, Kanepi, Laheda, Mikitamäe, Mooste, Põlva, Räpina*, Valgjärve ja Vastse-Kuuste vallad	64,3%
>500	Põlva linn	7,1%
Kokku	14	100%

*- Räpina valda kuulub vallasisene linn - Räpina

⁹ Variant A on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimuks muudatusi. Variantide B ja D korral on põhikooliga gümnaasium eelkõige hõrealadel lahenduse leidmiseks.

Koolivõrgu modelleerimist alustame lähteaasta ja prognoositava aasta võrdlemisega, mis annab võimaluse mõista arvatava muutuse ulatust.

Prognoosi järgi väheneb õpilaste arv Põlvamaal 2012./13. õppeaastaks ligi 810 õpilase võrra (tabelid 21 ja 22). **Ainult esimese kooliastme õpilaste arv ei vähene**, sest asustustihedusega 8-500 in/km² valdades kasvab õpilaste arv sama palju kui ülejäänud valdades ja Põlva linnas õpilaste arv väheneb. II kooliastmel väheneb õpilaste arv ligikaudu 200 õpilase võrra, ja III kooliastmel kõige enam - 420 õpilase võrra. Prognoosi eeldustes seatud tingimustel väheneb gümnaasiumiastmel õpilaste arv 210 õpilase võrra. Kuna õpilaste arvu prognoos lähtub nii tegelikust õpilaste arvust kui sündidest, siis võib muutus rändes oluliselt mõjutada õpilaste tegelikku arvu prognoositaval aastal. Õpilaste arvu vähenemine alates II kooliastmest tähendab õpilaste arvu vähenemist kõigi erinevate asustustihedustega valdades.

Tabel 21.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, 2007./2008. õppeaasta, Põlvamaa.

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	116	156	184	127	583
	keskmise omavalitsuses	29	39	46	32	146
8-500 in/km ²	kokku	512	654	818	508	2492
	keskmise omavalitsuses	57	73	91	56	277
>500 in/km ²	kokku	209	214	276	210	909
	keskmise omavalitsuses	209	214	276	210	909
Kokku	kokku	837	1024	1278	845	3984
	keskmise omavalitsuses	60	73	91	60	285

Tabel 22.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, **prognoos** 20012./2013. Õppeaasta, Põlvamaa.

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	110	130	110	100	450
	keskmise omavalitsuses	27	34	29	24	113
8-500 in/km ²	kokku	550	520	530	420	2020
	keskmise omavalitsuses	61	58	59	46	225
>500 in/km ²	kokku	175	170	220	135	700

	keskmise omavalitsuses	175	173	217	135	700
	kokku	835	820	860	655	3170
Kokku	keskmise omavalitsuses	60	59	62	46	227

Järgnevalt prognoosime asustustihedusest ja valikukriteeriumidest lähtudes kõigi maakonna õpilaste jaoks vajaliku koolide arvu õppeaastaks 2012./2013. **Ühtlasi esitame samade modelleerimise kriteeriumide järgi ka arvutuse õppeaasta 2007/2008 kohta (tabelis 23), et võrrelda samadelt alustelt olemasolevat olukorda ja selle kuvandit.** See arvutus näitab, et ümberarvutuse kõigi erinevate variantide korral oleks koolide hüpoteetiline arv väiksem koolide tegelikust arvust. Valdavaks koolitüübiks oleks Põlvamaal põhikool.

Variandi A puhul (mis on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimiks muudatusi) oleks võimalik moodustada gümnaasiumiastmega koolitüüpides ainult põhikooliga gümnaasiume (selliseid moodustuks 3, mis on 3 võrra väiksem kui olemasolev põhikooliga gümnaasiumide arv), põhikoolide arv väheneks aga 5 võrra ning algkooli peaks olema sama palju nagu ka tegelikult 2007./2008. õppeaastal oli ainult, et üks neist oleks 3-klassiline. Koolide koguarv oleks 8 võrra väiksem.

Variandi B korral on puhta gümnaasiumi moodustamine võimalik ainult sellises piirkonnas, kus asustustihedus on > 500 in/km², Põlvamaal moodustuks 1 puhas gümnaasium ja põhikooli 11. Algkooli peaks olema sama palju nagu ka tegelikult 2007./2008. õppeaastal – 5, üks neist peaks olema kolmeklassiline. Kooli oleks kokku 17.

Variant C, mis lubaks moodustada gümnaasiumiastme ainult puhta gümnaasiumina ja ainult asustustihedusega üle 500 in/km² omavalitsuses annab lahenduseks 1 gümnaasiumi ja 11 põhikooli ja 5 algkooli. Koolide üldarv oleks sama nagu variandi B korral, erisust koolitüüpides asustustiheduse järgi ei ole.

Variant D korral, mis lähtub eeldusest, et on võimalik moodustada progümnaasium, annab asustustihedusega 8-500 in/km² valdadest ühele progümnaasiumiga gümnaasiumi ja omavalitsusele asustustihedusega >500 in/km² kaks progümnaasiumiga gümnaasiumi. Põhikooli saaks moodustada 8 ja kokku 6 algkooli, millest üks oleks kolmeklassiline (asustustihedusega 8-500 in/km² valdadest ühes). Koolide koguarv oleks sama nagu variantide B ja C korral.

Tabel 23.

2007./2008 õppeaasta koolide arvu arvutus variantidesse seatud kriteeriumide järgi

	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
Koolide tegelik arv 2007/08 õppeaastal	<8 in/km ²	0	0	3	1	0	0	4
	8-500 in/km ²	0	5	9	3	0	0	17
	>500 in/km ²	0	0	0	2	0	0	2
	Kokku	0	5	12	6	0	0	23
Variant A	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	3	1	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	1	1	6	1	.	.	9
	>500 in/km ²	0	0	0	2	.	.	2
	Kokku	1	4	7	3	.	.	15

Variant B	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	3	1	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	1	1	8	0	.	.	10
	>500 in/km ²	0	0	2	.	1	.	3
	Kokku	1	4	11	0	1	.	17
Variant C	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	3	1	.	.	.	4
	8-500 in/km ²	1	1	8	.	.	.	10
	>500 in/km ²	0	0	2	.	1	.	3
	Kokku	1	4	11	.	1	.	17
Variant D	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	3	1	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	1	1	7	.	.	1	10
	>500 in/km ²	0	1	0	.	.	2	3
	Kokku	1	5	8	0	.	3	17

Proгноosis koolide arvu õppeaastaks **2012/2013** (tabel 24), arvestame nii sündimust kui ka välja kujunenud õpirännet.

Tabel 24.

Koolide arvu prognoos 2012./2013. õppeaasta, jälgides praegusi siirdeid (õpirännet)

Variant A	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	2	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	1	8	1	.	.	10
	>500 in/km ²	0	0	0	2	.	.	2
	Kokku	0	3	10	3	.	.	16
Variant B	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	2	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	1	8	1	.	.	10
	>500 in/km ²	0	0	2	.	2	.	4
	Kokku	0	3	12	1	2	.	18
Variant C	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	2	.	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	1	9	.	.	.	10
	>500 in/km ²	0	0	2	.	2	.	4
	Kokku	0	3	13	.	2	.	18
Variant D	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	2	0	.	.	4

8-500 in/km ²	0	2	8	.	.	1	11
>500 in/km ²	0	1	0	.	.	2	3
Kokku	0	5	10	0	.	3	18

Hinnates koolide vajadust õppeaastaks 2012/2013 võimaliku õpilaste arvu, **asustustiheduse** ja teiste **ette antud kriteeriumide** järgi (vt tabel 18), saame nii nagu olemasolevat olukorda hüpoteetiliselt hinnateski tulemuse, milles valdavaks koolitüübiks on põhikool:

Variandi A puhul (koolitüüpides muutusi ei oleks) on võimalik moodustada gümnaasiumiastmega koolitüüpidest ainult põhikooliga gümnaasiume (selliseid moodustuks 3, mis on 3 võrra väiksem kui olemasolev põhikooliga gümnaasiumide arv), põhikoole moodustuks 10 ning algkoolidest saaks moodustada kolm 6-klassilist. Koolide koguarv oleks 7 võrra väiksem kui oli tegelik koolide arv 2007/2008. õppeaastal.

Variandi B korral on lisaks põhikooliga gümnaasiumile võimalik puhta gümnaasiumi moodustamine ainult sellises piirkonnas, kus asustustihedus on > 500 in/km², Võimalikku õpilaste arvu arvestades saaks Põlva maakonnas moodustada 2 puhast gümnaasiumi ning ühe põhikooliga gümnaasiumi ühes asustustihedusega 8-500 in/km² valdadest ja 12 põhikooli. 6-klassilisi algkooli saaks moodustada 3. Kokku moodustuks 18 kooli.

Variant C, mis lubaks moodustada gümnaasiumiastme ainult puhta gümnaasiumina asustustihedusega üle 500 in/km² omavalitsuses annab lahenduseks 2 puhast gümnaasiumi, 13 põhikooli ja 3 algkooli. Selle variandi arvutuste järgi moodustuks üks põhikool enam, kui oli tegelikult 2007/2008. õppeaastal. Kokku saaks moodustada 18 kooli.

Ka variandi D korral on koolide koguarv sama, mis variantide B ja C korral. Moodustuksid aga 3 progümnaasiumiga gümnaasiumi, 10 põhikooli ja viis 6-klassilist algkooli. Koolide koguarv oleks 5 võrra väiksem kui 2007/2008. õppeaastal. Erinevatest prognoosidest oleks selle variandi korral algkoolide arv kõige suurem.

Koolide ja klasside arvu järgi on modelleerimise kriteeriumeid arvestades võimalik prognoosida õpetajate arvu täiskoormuse ekvivalendis õppeaastaks 2012/2013 (tabel 25) ning vaadata, milliseks kujuneb õpilaste arv ühe õpetaja kohta täiskoormuse ekvivalendis (tabel 26), kui klassi täituvus lähtuks seatud kriteeriumidest (tabel 18).

Tabel 25.

Õpetajate arv (täiskoormuse ekvivalendis) Põlvamaal **prognoositud** koolide arvu järgi

Asustustihedus (in/km ²)	Tegelik 2007./2008, õppeaasta	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D
<8	53	42	42	42	42	33	33	33	33
8-500	190	164	164	157	164	135	128	128	136
>500	109	84	84	84	79	70	69	69	63
Kokku	352	290	290	283	285	238	230	230	232

Tabel 26

Õpilasi õpetaja ametikoha kohta, Põlvamaa (arvutatud vastava asustustihedusega omavalitsuste keskmisena):

Asustustihedus (in/km ²)	Tegelik 2007./2008, õppeaasta	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D
<8	11,0	13,9	13,9	13,9	13,9	13,7	13,7	13,7	13,7
8-500	13,1	15,2	15,2	15,9	15,2	15,0	15,8	15,8	14,9
>500	8,3	10,8	10,8	10,8	11,5	10,0	10,1	10,1	11,1
Kokku	11,3	13,7	13,7	14,1	14,0	13,3	13,8	13,8	13,7

Võrreldes tabelis 26 2007./2008. aasta tegelikku seisu ja 2008.a hüpoteetilisi, ümber arvutatud variante, näeme, et õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta kasvaks kõige enam hõreda asustustiheduse (<8 in/km²) valdades - kuni 2,9. Asustustiheduse 8-500 in/km² korral variantides A, B ja D aga 2,1 õpilase võrra õpetaja ametikoha kohta: . Tiheasustusega omavalitsuses (>500 in/km²), kus lähteaastal oli õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta oluliselt madalam kui ülejäänud omavalitsustes kasvaks ümberarvutatud variantide korral õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta aga kuni 2,5 õpilase võrra.

Õppeaastaks 2012/2013 prognoositud variantide korral kahaneks õpilaste/õpetajate ametikoha suhtarv hõrealadel 0,2 võrra võrreldes 2008. aasta ümberarvutatud suhtarvuga. . Keskmise asustustiheduse korral kahaneks õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta 0,1-0,3õpilase võrra võrreldes 2008. aasta jaoks ümber arvutatud variantidega.

Asustustiheduse > 500 in/km² korral kahaneks õpilaste/õpetajate ametikoha suhtarv 2012./2013. aastaks prognoositud variantidest kõige enam (0,8 võrra) variandi A korral Variantide B ja C korral oleks suhtarvu vähenemine veidi väiksem –õpilaste/õpetajate ametikoha suhtarv kahaneks 0,7 võrra. Progümnaasiumiga variandi (D) korral kahaneks prognoositud õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta kõige enam – ainult 0,4 võrra.

3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine

Paljudes hariduskorraldust käsitlevates dokumentides seatud eesmärk - tagada kõigile õppijatele parimad võimalused kohustusliku hariduse omandamiseks, järgides efektiivsuse põhimõtet - tähendab tegelikkuses katset optimeerida koolivõrku nii riigi kui ka piirkondade tasandil. Kui õpilaste arv muutub, kahaneb sellisel määral nagu Eestis viimase kümne aasta jooksul, siis on võimalik kaks stsenaariumi.

- 1) Jätkatakse olemasolevate koolidega, kuni õpilaste arv muutub nii väikeseks, et ei riik ega omavalitsus ei suuda lõpuks tagada kvaliteetset õpet.
- 2) Analüüsid õpilaste arvu muutusi ja koolivõrgu põhiindikaatoreid, kavandatakse kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja riigi koostöös kogu riiki kattev uus koolivõrk.

Koolivõrgu optimeerimisel on tähtis, et peetaks silmas:

- õppimise ja õpetamise kvaliteeti;
- hariduse kättesaadavust ja omandamise edukust;
- õppekeskkonna turvalisust ja tervislikkust
- koolitee turvalisust;
- koolide ja haridussüsteemi efektiivsust.

Valikuid analüüsid ja põhjendades tuleks kasutada järgmisi indikaatoreid nii riigi kui ka maakonna tasandil

	Tase 2007./2008. õppeaastal	Tase 2008./2009. õppeaastal	Prognoositav 2012./2013. õppeaastal	Arengukavas seatud eesmärk
Muutuste kava võrdlemiseks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Kvalifitseeritud õpetajate osakaal ametikohtade lõikes				
Gümnaasiumiastme õppesuundade arv				
Õpilaste keskmine arv klassis				
Õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta				
Klassiruumide pindala õpilase kohta				
Koolitransporti kasutavate õpilaste määr				
Monitooringuks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Väljalangevuse määr päevases õppevormis				
Põhikooli lõpetajate määr alustanutest				
Gümnaasiumi lõpetanute määr				

alustanustest				
Järgmisel haridustasemel õpingute jätkajate määr				
Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate rahulolu õppekeskkonnaga				
Põhikooli eesti keele lõpueksami ja matemaatika lõpueksami keskmine tulemus.				
Gümnaasiumi eesti keele, matemaatika ja võõrkeele lõpueksami keskmine tulemus				
Kogukulud õpilase kohta aastas				
Investeeringud õpilase kohta aastas				
Turvalisus				
Õnnetusjuhtumite arv koolis ja kooliteel				
Õppekeskkonna vastavus turvalisuse ja tervislikkuse nõuetele				

Koolivõrgu optimeerimisel tuleb tingimata arvesse võtta ka huvihariduse ja tugiteenuste kättesaadavust.

Teades, milline on olemasolev situatsioon, millised on olulisemad mõjutegurid ülalloetletud indikaatoritele, saab nendest tulenevalt hinnata olemasoleva ja kavandatava koolivõrgu erinevusi.

4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel

Suured muutused õpilaste arvudes, õppe kvaliteet ning koolikorralduse efektiivsus on need põhjused, miks koolivõrgu optimeerimisele asutakse.

Tulenevalt haridussüsteemi korraldusest (koolikohustus algab 7aastaselt) saab ja peab koolivõrgu optimeerimisel prognoosima olukorda vähemalt 7-10 aastaks ette.

Kõige olulisem informatsioon, mis on vajalik koolivõrgu optimeerimisülesande lahendamiseks, on seotud laste/õpilaste arvuga.

- 1) Koolivõrgu planeerimise aluseks on vanusegruppide suurus nii riigi, maakonna kui ka kohaliku omavalitsuse tasemel¹⁰.
 - a) laste arv, kes lähema 6-7 aasta jooksul kooli tulevad, on teada,
 - b) selle alusel on võimalik arvutada õpilaste arv klassiti;
 - c) laste sünni realistliku prognoosi tegemiseks saab arvestada seniseid trende ja sarnases situatsioonis olevate riikide demograafilisi muutusi;
 - d) haridusliku erivajadusega laste arvu on keerulisem prognoosida, kuid on vajalik ja aitab täpsustada nii vajaliku koolituse läbinud õpetajate arvu kui koolikeskkonna sobivaks muutmise kulutusi.
- 2) Migratsioon maakonna ja riigi tasandil mõjutab oluliselt õpilaste arvu prognoosi piirkondades. Kuigi sisemigratsiooni on raske prognoosida, on võimalik arvestada toimivat õpirännet. Selleks tuleb kaasata parimad spetsialistid ja vajadusel koguda täiendavat informatsiooni riiklikul tasandil. Migratsiooni ja õpirände näitajad tuleks hinnata
 - a) riigi,
 - b) maakonna,
 - c) kohaliku omavalitsuse tasandil.

Arvutused õpilaste arvu teada saamiseks peavad olema koordineeritud ja terviklikud, et saada objektiivne pilt inimeste tegelikust liikumisest ja õpilaste arvudest piirkonniti erinevates kooliastmetes. Jättes õpilaste koguarvu prognoosi riigi tasandil koostamata, võib juhtuda, et omavalitsuste poolt prognoositud õpilaste arvud on suuremad kui õpilaste tegelik arv sisemigratsiooni mitmekordse arvestamise tõttu, sest paljud omavalitsused loodavad, et õppijad tulevad just nende juurde.

Tulemuseks saame õpilaste arvud (klassiti) kõigi kooliastmete kohta järgmiseks 7-10 aastaks.

Prognoosi alusel saab hinnata, milline peaks olema hariduskorraldus (koolivõrk) omavalitsuse ja maakonna tasandil – kus peaksid koolid asuma (arvestades ka võimalikku koolitee pikkust,

¹⁰ Lähteandmete korrektsuse tagamise eelduseks on **korrastatud rahvastikuregistri andmed**. Iga kohalik omavalitsus peaks suutma tagada, et tal on teada oma territooriumil elavate inimeste arvud ja vanused selleks, et täita temale pandud kohustused.

gümnaasiumiastme puhul õpilaskodu olemasolu või võimalikku jagamist kutseõppeasutustega), millised koolid tuleb sulgeda/asutada/koondada.

Tulemuseks saadakse:

Hüpoteetiline koolivõrk – õpilaste arvud erinevatel kooliastmetel ja koolitüüpides.

- 3) Järgnevalt tuleb hinnata olemasolevaid koolihooneid järgmistest aspektidest:
 - a) asukoht;
 - b) klassiruumide ja teiste nõuetest tulenevate ruumide olemasolu, nende kasutatavuse määr, seisukord;
 - c) vajalikud investeeringud ruumide korrastamiseks, turvalisuse tagamiseks, täiendavate hoonete rajamiseks vastavalt tervisekaitse nõuetele;
 - d) kooliastmetele vastava kaasaegse õpikeskkonna olemasolu.
- 4) Olles koostanud hüpoteetilise koolivõrgu, tuleb kirjeldada/arvutada seda iseloomustavaid näitajaid/indikaatoreid. Juhul, kui hüpoteetiline koolivõrk sisaldab erinevaid alternatiive (meie näites on alternatiivid moodustunud erinevate koolitüüpide valiku tagajärjel), siis tuleb hinnata ka erinevate alternatiivide maksumust. Tuleb leida vastavus õpilaste arvudes olemasoleva koolivõrgu ja hüpoteetilise koolivõrgu vahel
 - a) kooliastmetes,
 - b) erinevat tüüpi õppeasutustes,
 - c) erinevates piirkondades.
- 5) Koostada olemasoleva ja hüpoteetilise koolivõrgu (tema alternatiivide) näitajate/indikaatorite võrdlus, arvestades:
 - a) tulemusindikaatoreid ja seatud eesmärgid,
 - b) investeeringute vajadust iga alternatiivi korral,
 - c) majanduslikke tagajärgi alternatiivsetele investeeringute programmidele.

Tähelepanu tuleb pöörata kvalitatiivsetele faktoritele koos kõigi poolt- ja vastuargumentidega, millele alternatiivsed lahendused võivad osutada, ja võimalusel need järjestada:

- **koolide ajalugu ja traditsioonid,**
- **koolidevahelise koostöö võimalused,**
- **kooli keskkond,**
- **koolitee turvalisus,**
- **poliitikute hoiak erinevate alternatiivide suhtes.**

Järjestades hüpoteetilise koolivõrgu koolid õpilaste arvude järgi kooliastmetes, saame tulemuseks pildi optimaalsest koolivõrgust arvestades:

- olemasolevat koolivõrku;
- vajalike investeeringute mahtu;
- olemasolevaid koolihooneid;

- kvalitatiivseid faktoreid, mis mõjutavad otsuseid.

Hüpoteetiline koolivõrk võib küll rahuldada nõudmisi ja kriteeriume õpilaste arvude osas, peab aga samal ajal olema kättesaadav kõigile õpilastele, kes on planeeritud vastavates koolides õppima asuma. **Seega tuleb hüpoteetilist koolivõrku järgnevalt analüüsida kättesaadavuse aspektist, kas ja kuidas mõjutab uus koolivõrk õpilaste transpordi vajadust.** Arvestada tuleb, et see võib igal aastal olla erinev. Koolitranspordi skeemi ja lepinguid tuleb igal aastal uuendada. Oluline on siinjuures analüüsida ka seda, kas ja millisel määral mõjutab koolitee läbimiseks kuluv aeg õpilaste koolipäeva pikkust, kuidas tagatakse õpilaste osavõtt huvitegevusest ning muudest õppetunnivälisest tegevusest.

6) Koolitranspordi vajaduse analüüs:

- a) transpordi vajavate õpilaste arv;
- b) investeeringute vajadus transpordi korraldamiseks – bussid, jooksvad kulud aastas;
- c) kuidas tagada koolitranspordi turvalisus;
- d) kulu-tulu analüüs alternatiivsete lahenduste osas (ühistranspordi kasutamine; koolibussi üürimine firmalt; koolibusside kasutamine ka ühistranspordiks ajal, kui nad ei teeninda õpilasi; takso kasutamine lepingu alusel väikeste õpilasgruppide jaoks).

Arvestades hüpoteetilise koolivõrgu ja olemasoleva koolivõrgu võrdluse tulemusi ning koolitranspordi vajadust (et õpilased jõuaksid normaja piirides turvaliselt kooli), võime jõuda olukorrani, et tuleb koostada uus hüpoteetiline koolivõrgu kava või muuta osaliselt mittesobivat kava. Sisuliselt tähendab see eespool kirjeldatud protsessi kordamist, kasutades alternatiivseid valikuid.

Kui hüpoteetiline koolivõrk on kirjeldatud ja transpordiprobleemid lahendatud, tuleb leida vastused **õpetajate, tugipersonali ja abipersonali leidmisega** seotud küsimustele.

- 7) Õpetajate arv tuleb prognoosida, lähtudes hüpoteetilise koolivõrgu õpilaste arvust, kehtivast õppekavast ja seaduses kehtestatud normkoormusest ning kvalifikatsiooninõudeist. Sama oluline on tugiteenuste kättesaadavuse aspektist tugispetsialistide (abiõpetaja, logopeedid, koolipsühholoogid, sotsiaalpedagoogid, eripedagoogid) olemasolu ja seda just põhikoolide ulatuses. Vajaliku kvalifikatsiooniga õpetajate olemasolu igas hüpoteetilise koolivõrgu õppeasutuses on kriitilise tähtsusega õppe kvaliteedi tagamiseks. Õpetajate töö ümberkorraldamise planeerimisel ja vajalike läbirääkimiste käigus tuleb samuti
 - a) kavandada koolitusprogrammid vabanevatele õpetajatele;
 - b) sõlmida kokkulepped vakantsetele ametikohtadele.
- 8) Enne lõpliku otsuse kinnitamist tuleb kindlasti koostada plaani kulu-tulu analüüs, et hinnata rahalises väärtuses kõiki koolivõrgu optimeerimisega seotud mõjusid.

Lisa 1. Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv muutus maakonniti 2008-2023

Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023 (Sihtgrupi osakaal võrreldes 2008/2009 õppeaasta algusega (ilma toimunud ja toimuva õpirändeta))

Aasta	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Harju maakond	100%	86%	75%	67%	63%	61%	59%	59%	62%	65%	68%	70%	75%	81%	88%	95%
Hiiu maakond	100%	93%	84%	78%	71%	66%	57%	50%	46%	46%	46%	45%	42%	42%	40%	40%
Ida-Viru maakond	100%	86%	75%	68%	66%	64%	63%	62%	63%	64%	66%	66%	66%	66%	66%	65%
Jõgeva maakond	100%	92%	85%	78%	73%	69%	65%	63%	61%	60%	57%	53%	50%	49%	49%	48%
Järva maakond	100%	93%	84%	73%	68%	66%	65%	61%	59%	57%	57%	58%	59%	59%	59%	58%
Lääne maakond	100%	92%	85%	76%	70%	66%	65%	62%	58%	53%	50%	50%	51%	50%	50%	50%
Lääne-Viru maakond	100%	92%	84%	78%	72%	69%	66%	64%	63%	62%	61%	59%	56%	55%	57%	59%
Põlva maakond	100%	95%	90%	85%	82%	76%	69%	63%	59%	57%	56%	57%	59%	58%	58%	58%
Pärnu maakond	100%	90%	83%	73%	68%	65%	64%	63%	62%	61%	60%	59%	59%	58%	60%	63%
Rapla maakond	100%	93%	86%	79%	74%	70%	65%	61%	59%	58%	58%	56%	58%	58%	60%	61%
Saare maakond	100%	91%	84%	76%	67%	60%	55%	54%	53%	52%	50%	48%	48%	49%	51%	52%
Tartu maakond	100%	89%	79%	71%	67%	65%	64%	63%	64%	64%	66%	67%	70%	72%	73%	75%
Valga maakond	100%	93%	86%	78%	74%	69%	67%	63%	62%	62%	62%	60%	57%	56%	57%	57%
Viljandi maakond	100%	93%	85%	80%	75%	72%	69%	65%	61%	59%	57%	56%	55%	55%	54%	55%
Võru maakond	100%	93%	85%	77%	72%	68%	64%	59%	56%	54%	53%	51%	49%	49%	50%	53%
Eesti kokku	100%	89%	80%	72%	68%	65%	63%	61%	61%	62%	63%	63%	65%	67%	70%	73%

allikas: Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika, P. Laanoja arvutused

Lisa 2. Põlvamaa õpilaste kooliränne,

